

سرمایه، پدیده‌های گریز پا

حسین رحیمی نژاد

چرا سرمایه فرار می‌کند

سرمایه‌گذار همواره به دنبال مکانی است که از بازدهی سرمایه‌ی خود تا حد قابل قبولی اطمینان داشته باشد. وقوع شرایطی در یک کشور می‌تواند این اطمینان را از حد قابل قبول تنزل داده و زمینه را برای خروج سرمایه فراهم نماید.

در ادبیات اقتصادی برای محاسبه‌ی میزان فرار سرمایه از یک کشور کل پرداخت‌های پولی برای واردات را به علاوه فرع بدهی‌ها (نرخ بهره‌های بانکی یا سود) و افزایش ذخایر رسمی را از کلیه منابع تحصیل ارز خارجی مثل صادرات استقراض و سرمایه‌گذاری توسط شرکت‌های خارجی کسر می‌نمایند و آنچه به دست می‌آید فرار سرمایه‌ی پولی نامگذاری می‌شود.

در جمع‌بندی دلایل فرار سرمایه از یک کشور عموماً به موارد زیر اشاره می‌شود:

- پایین بودن بازدهی سرمایه‌گذاری
- بی‌ثباتی سیاسی
- نبودن فضای مناسب برای استفاده از این منابع در بخش‌های مولد اعم از صنعت و خدمات
- محدود بودن تقاضای داخلی و عدم استفاده کامل از ظرفیت تولیدی بنگاه‌ها به دلیل پایین بودن قدرت خرید و فراهم نبودن شرایط صادرات

در کنار این موارد موضوع دیگر قابل بحث، بوروکراسی عریض و طولیل اداری است که مشکلات بسیار زیادی را برای سرمایه‌گذاران در کشور ما فراهم می‌کند، از جمله آثار این مشکل بر بحث سرمایه‌گذاری در ایران می‌توان به قوانین و مقررات دست و پاگیر، پایین بودن امنیت سرمایه‌گذاری، هزینه‌های عدم رعایت حقوق مالکیت و مشکلات قابل توجه در ارتباط با اخذ مجوز شروع کسب و کار اشاره نمود.

در این زمینه دکتر بوسفی، استاد اقتصاد دانشگاه علامه طباطبایی می‌گوید: اطلاعات ما نشان می‌دهد که مزیت حمایت سرمایه‌گذاری در ایران به طور متوسط ۲/۷ است و در مقایسه با خیلی از کشورها شاخص پایینی محسوب می‌شود زیرا در بین ۱۵۵ کشور، ایران رتبه‌ی ۱۴۸ را احراز کرده است. اگر فضای کسب و کار را در نظر بگیریم، رتبه‌ی ما ۱۱۳ از ۱۷۶ بوده که در سال گذشته به ۱۱۹ رسیده، یعنی بدتر شده است. همچنین بر اساس آمارهای موجود فرار سرمایه در ایران بین ۹۱ کشور مقام اول را به خود اختصاص داده است.

آبادانی سرزمینی دیگر با سرمایه ایرانی

به جرات می‌توان گفت اصلی‌ترین سود برنده از فرار سرمایه‌ی ایرانیان در یک دهه‌ی اخیر امارات

پدیده‌ی فرار مغزها از جمله موضوعات مورد توجه در جامعه ایران است که بسیار پیرامون آن گفته شده و شنیده ایم. مهاجرت‌هایی که خواسته یا ناخواسته شکل می‌گیرد و نیروی انسانی پرورش یافته در ایران به سایر کشورها کوچ می‌نماید و کشورهای مقصد، اصلی‌ترین سود برنده از این اتفاق با کمترین هزینه ممکن هستند.

جنبه‌ی دیگر این اتفاق در عرصه‌ی سرمایه‌های پولی به وقوع می‌پیوندد چنان که منابع مادی موجود که می‌تواند در زمینه فعالیت‌های اقتصادی به کار گرفته شود همانند متخصصان از اقتصاد ایران می‌گریزد و بسترساز توسعه در دیگر مناطق جهان می‌شود.

ضرورت توجه به این مساله و یافتن راهکاری برای استفاده از سرمایه‌ها در درون کشور و جذب سرمایه‌های انسانی و پولی از خارج از کشور بر کسی پوشیده نیست. بنابراین یافتن راهکاری بهینه برای حل این معضل از مهمترین مسایل کشور محسوب می‌شود.

مسکن سرمایه‌گذاری می‌کنند. آمار نشان می‌دهد که ۱۰ تا ۳۰ درصد خرید و فروش املاک را ایرانیان انجام می‌دهند و حتی برج‌های سر به فلک کشیده متعلق به ایرانیان است. امسال املاک خرید و فروش شده از سوی ایرانیان نسبت به سال گذشته ۱۰ درصد افزایش داشته است که بیشتر آن در منطقه (جبل علی) است."

دکتر بهروز هادی زنوز، کارشناس امور اقتصادی در زمینه‌ی روی آوردن ایرانیان به سرمایه‌گذاری در دبی می‌گوید: "بعد از انقلاب اسلامی به علت جنگ و تحریم اقتصادی و تضعیف تجارت خارجی ایران، دبی پایگاهی شد برای صادرات مجدد کالا به ایران. به خاطر کاهش واردات کالاهای خارجی، تجار ایرانی دفاتری در دبی دایر و به ایران کالا صادر کردند. به موازات این روند یک تجارت کالاهای قاچاق هم شکل گرفت."

دبی نمونه‌ای جدید از مکان‌هایی است که سرمایه‌های انسانی و مادی ایرانیان به سوی آن روان است. ولیکن موارد قابل توجه دیگری نیز وجود دارد. برای مثال با مروری بر وضعیت مهاجران ایرانی مقیم آمریکا به آمارهای جالبی برمی‌خوریم که نشانگر کیفیت بالای نیروی انسانی و توانایی مالی قابل توجه آنها است.

از نظر درآمد سرانه ایرانیان ۵۰ درصد بیشتر از میانگین متوسط درآمد آمریکایی‌ها درآمد دارند. در مقایسه‌ای دیگر ارزش متوسط مسکن جامعه‌ی ایرانی مهاجر در آمریکا حدود ۲۶۸ هزار دلار می‌باشد. که این رقم برای آمریکایی‌ها حدود ۱۲۰۰

آنها بود که در سال ۲۰۰۵ میلادی به بازارهای مالی دبی و ابوظبی جان تازه‌ای داد و باعث رونق و صعود شاخص‌ها شد.

بر اساس آمارهای منتشر شده توسط موسسه مطالعاتی ارتباطات آزاد تا پایان سال ۲۰۰۶ میلادی بیش از ۴۰۰ هزار نفر ایرانی در امارات زندگی و کار می‌کرده‌اند و تا همین مدت ۶ هزار و پانصد شرکت نیز توسط ایرانی‌ها در دبی به ثبت رسیده است. جالب آن که این میزان به گفته‌ی برخی کارشناسان، اکنون به ۸ هزار شرکت رسیده است و حدود ۶۰ درصد صاحبان شرکت‌ها در دبی ایرانی هستند.

براساس برآوردهای موجود تا پایان سال ۲۰۰۶ میلادی سرمایه ایرانیان فقط در دبی به ۳۰۰ میلیارد دلار می‌رسید. این در حالی است که تنها یک سال قبل از آن این میزان ۲۰۰ میلیارد دلار و سهم ایرانیان در احداث شرکت در دبی ۴۸/۱ درصد بود.

در حال حاضر بیش از ۶۵۰۰ شرکت و ۱۰ هزار دانشجو ایرانی در دبی هستند و بیش از ۲۵ درصد جمعیت این بندر را ایرانیانی تشکیل می‌دهند که توانسته‌اند در تجارت خلیج فارس و ایران فعال شوند.

در این میان روزنامه‌البیان چاپ امارات نیز در مطلبی می‌نویسد: "از ۴ سال قبل که خرید و فروش مسکن برای اتباع خارجی آزاد شد هجوم ایرانیان و سرمایه‌گذاری در امر مسکن زیاد شد، حتی به بازار بورس هم هجوم آوردند و سهام شرکت‌های بزرگ اماراتی را خریدند. همچنین اکثر ایرانیان در امر

متحده عربی بوده است. این امر نشان توانسته است با فراهم کردن شرایطی در دبی این منطقه را به جذاب‌ترین نقطه برای حضور سرمایه‌های ایرانی تبدیل نماید. علاوه بر آن سفرهای هر روزه هموطنان ما که بین ۱۰ تا ۱۲ هزار نفر در روز برآورد می‌شود، بخش قابل توجهی درآمد را برای شیوخ عرب به ارمغان می‌آورد. نوع نگاه به این مساله و تلاش‌های گسترده‌ای که برای جذب هر چه بیشتر سرمایه ایرانی از سوی این امیرنشین صورت می‌گیرد، خود گویای حقیقت تلخی است و آن هم آباد کردن سرزمینی دیگر با داشته‌های ایرانیان.

روزنامه‌الاتحاد چاپ ابوظبی در گزارشی آورده است: "امارات بهترین مکان برای سرمایه‌گذاری در خاورمیانه است و در چند ماه گذشته ایرانیان سهم زیادی در آن داشتند و توانستند در بخش مسکن این کشور سرمایه‌گذاری وسیعی انجام دهند. حتی اخیراً به بازارهای مالی دبی و ابوظبی نیز هجوم آورده‌اند و در امر مسکن و ساخت و ساز، ایرانیان بیش از دیگر اتباع کشورها در امارات سرمایه‌گذاری کرده‌اند."

در حال حاضر بیش از ۱۴۰۰ ایرانی در بورس دبی سرمایه‌گذاری کرده‌اند و گرچه مسوولان بورس دبی می‌بایست سرمایه‌گذاران را ذکر نکردند، ولی کارشناسان مسایل اقتصادی و بعضی از مسوولان بورس دبی اعلام کرده بودند که ایرانیان سهم به‌سزایی در بورس دبی داشته‌اند و سرمایه‌گذاری

براساس برآوردهای موجود تا پایان سال ۲۰۰۶ میلادی سرمایه ایرانیان فقط در دبی به ۳۰۰ میلیارد دلار می‌رسید

دلار است. در ۵۰۰ شرکت برتر آمریکا نقش ایرانی‌ها بسیار پررنگ است و ۴۵ درصد ایرانی‌های مقیم آمریکا را افراد متخصص تشکیل می‌دهند. بر اساس آمارهای رسمی ۵ میلیون ایرانی در ۸۰ کشور جهان زندگی می‌کنند که بخش قابل توجهی از آنها در زمره افراد متخصص و صاحب سرمایه در کشورهای مهاجرپذیر محسوب می‌شوند. بنابراین بایستی به این نکته توجه نمود که پتانسیل قابل توجهی از ایرانیان در خارج از کشور شکل گرفته است که می‌توان به واسطه آن روند توسعه‌ی کشور را بهبود داده و تسریع کرد.

چه باید کرد؟

برای مقابله با فرار سرمایه باید به دنبال علت آن بگردیم اگر چه در طول سال‌های گذشته بیشتر سعی شده است با معلول مبارزه کنند یعنی اجازه خروج پول از کشور داده نشود که این نه تنها باعث تشدید فرار سرمایه بلکه باعث رکود نیز می‌شود.

قنبری عضو کمیسیون امنیت ملی در این خصوص می‌گوید: نباید از خاطر دور داشت که انتقال سرمایه از کشور توسط این بنگاه‌ها و شرکت‌ها، یکی از موانع بزرگ سرمایه‌گذاری مولد در داخل کشور است.

وی به نکته جالبی اشاره می‌کند: به نظر من سیاست‌های داخلی بیش از تبلیغات و فعالیت‌های این بنگاه‌ها در خروج سرمایه نقش دارد.

به عنوان مثال، در بوق و کرنا کردن این موضوع که به زودی مفسدان اقتصادی را اعلام می‌کنیم ولی هیچ خبری نمی‌شود، جو روانی بدی در جامعه ایجاد

- در موضع ارایه راهکار
- برای جلوگیری از فرار
- سرمایه اولین مباحثی
- که مطرح می‌شود
- مربوط به حوزه ایجاد
- امنیت و ثبات
- اقتصادی برای
- سرمایه‌گذاری در
- کشور با ابزارهای
- متفاوت است

می‌کند که اولین اثر آن خروج سرمایه از کشور است. و اکنون چه باید کرد؟ این عضو کمیسیون امنیت ملی می‌گوید: پاسخ بسیار ساده است. باید امنیت و سود مناسب را برای سرمایه‌گذار فراهم آوریم. چرا که سرمایه خواه ناخواه به جایی می‌رود که ریسک کمتر و سود بیشتری داشته باشد.

در موضع ارایه راهکار برای جلوگیری از فرار سرمایه اولین مباحثی که مطرح می‌شود مربوط به حوزه ایجاد امنیت و ثبات اقتصادی برای سرمایه‌گذاری در کشور با ابزارهای متفاوت است. به عبارت بهتر ایجاد زمینه‌ای که سرمایه‌داران انگیزه‌ای برای خروج سرمایه از کشور نداشته باشند و شرایط اقتصادی داخل کشور زمینه را برای دستیابی به اهداف اقتصادی آنها فراهم کرده باشد. تاکنون این راهکار به نظر می‌رسد از مرحله تئوری جلوتر نرفته است و در همین حد باقی مانده چرا که اجرایی نمودن آن به فعالیت‌های زیرساختی بسیاری در حوزه‌های فرهنگ سیاست و اجتماع نیاز دارد که مسلماً زمان قابل توجهی را نیز به خود اختصاص می‌دهد و نمی‌توان انتظار تحقق این اهداف را در کوتاه مدت داشت. به نظر می‌رسد بایست همراه با این روش‌های بلندمدت تعدادی راهکارهای موجود کوتاه مدت نیز مدنظر قرار گیرد تا بتوان با جذب دوباره سرمایه‌های از دست رفته، بسترهای جدیدی برای به کارگرفتن آنها فراهم نمود. یکی از این راهکارها ایجاد شهرک‌های بین‌المللی مهاجرین ایرانی در ایران و بخصوص در مناطق آزاد و مناطق

ویژه اقتصادی ایران است.

بر طبق مصوبات مجلس شورای اسلامی مناطق آزاد و ویژه اقتصادی از امتیازهایی همچون معافیت‌های مالیاتی، گمرکی، عدم صدور ویزا، آزادی کار برای خارجی‌ها و... استفاده می‌برند بنابراین می‌توان در چارچوب این مناطق ساخت شهرک‌های بین‌المللی با کاربری‌های مسکونی، اداری و تجاری را در دستور کار قرار داد که در آن ایرانیان خارج از کشور به همراه همسران و فرزندان آنها بتوانند به صورت موقت یا دائم ساکن شده و یا فعالیت تجاری داشته باشند. در واقع می‌توان گفت با استفاده از این شهرک‌ها می‌توان راهکاری میان مدت برای حل معضل فرار سرمایه‌ها از کشور یافت.

اثربخشی اجرایی نمودن این طرح را در چند حوزه می‌توان مورد بررسی قرار داد، در زمینه اقتصادی از جمله می‌توان به اهدافی همچون جذب بخشی از سرمایه‌های ایرانیان خارج از کشور، استفاده از توان پژوهشی، علمی و اقتصادی ایرانیان خارج از کشور در چرخ‌های اقتصادی و فراهم آوردن زیر ساخت‌های توسعه‌ای با تولید دانش در این مناطق و انتقال آنها به سطح کشور.

در حوزه سیاست نیز می‌توان به ارتقای ارتباط ایرانیان خارج از کشور با سرزمین مادری پرداخت و با جذب ایرانیان خارج از کشور به خنثی‌سازی تبلیغات منفی موجود در جهان بر علیه ایران پرداخت. همچنین اجرای این طرح می‌تواند منجر به کم‌اثرتر شدن رکود و انزوای سیاسی حاصل از تحریم‌های اقتصادی و سیاسی موجود در شرایط حاضر گردد. در حوزه علمی نیز با جذب خیل بی‌شماری از ایرانیان متخصص و تحصیل کرده خارج از کشور می‌توان به گسترش علم و دانش در سطح کشور امید داشت.

جمع‌بندی

یافتن راهی برای حفظ سرمایه‌های موجود در کشور و جذب توأمان تخصص و سرمایه ایرانیان خارج از کشور در شرایط امروز اقتصاد ایران ضروری به نظر می‌رسد: بررسی جدی‌تر راهکارهای مانند ایجاد شهرک‌های بین‌المللی می‌تواند راه را برای دست یافتن به روش اجرایی باز کند. چرا که این مساله موضوعی چند وجهی است که تقریباً تمام بخش‌های جامعه با آن درگیر هستند و هر نوع پیشرفتی در اجرای طرح‌ها دارای منافع عام برای کل جامعه است.